

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/01/strobl-terezia-hat-es-nyolc-evfolyamos-gimnaziumi-tortenelem-kerettanterv-03-02-12/>

Stróbl Terézia

Hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi történelem kerettanterv

Hat- és nyolcosztályos gimnáziumok történelem kerettantervéről

A Nemzeti alaptanterv alapján az ország hat- és nyolcosztályos gimnáziumai számára önálló történelem kerettanterv készült. Ennek egyik oka, hogy a történelem tananyag a felső tagozat, majd a négyosztályos gimnáziumi koncentrikus tananyag-elrendezéstől eltérő szerkezetet tesz lehetővé, ezzel elkerülve a részben felesleges ismétlődést. Mivel a tanulók hat vagy nyolc évet töltenek az intézményben, a gyakorlat azt igazolta, hogy a hat év alatt, lineáris szerkezetben felépített tananyag, az utolsó évben ismétléssel kiegészítve, magas szintű elsajátítást tesz lehetővé. Ez a tanterv ebben a szellemben készült, mind a két iskolatípus 7-12. évfolyamán kronologikusan haladnak az ősembertől a globális világ kihívásainak tárgyalásáig.

Ami azonban kényszerűen különbözik, az az alsó tagozat utáni két évfolyam történelem tanrendje. A hatosztályos gimnáziumok tanulói az 5-6. osztályban az általános iskolai kerettanterv szerint haladnak, míg a nyolcosztályos gimnáziumok esetében a kronologikus történelemtanítást ezen a két évfolyamon társadalomismereti alapozás előzi meg, ahol a történelemtanulást előkészítő kompetenciafejlesztés zajlik (térben és időben való tájékozódás, fogalomhasználat stb.), a korosztálynak megfelelő módon (történeteken keresztül, de tevékenykedtetve).

Ezután azonban a 7-12. évfolyam tanterve a hat- és nyolcosztályos gimnáziumokban csak az előzetes tudásban különbözik egymástól. Az általános iskolai és nyolcosztályos gimnáziumi tantervek 5-6. évfolyamának eltérése eredményezi az előzetes tudás különbségeit is a 7-8-9. évfolyamon.

A sajátos tanterv másik oka a tehetséggondozás kiemelt feladata. A Nemzeti köznevelési törvény értelmében a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok – ahogy nagyrészt eddig is – tehetséggondozó intézményként működnek, így a felsőoktatásra való felkészítés itt kiemelt feladat. A lineáris tananyag-elrendezés több teret enged a kompetenciafejlesztésnek, ugyanakkor a tananyag mélyebb feldolgozását is lehetővé teszi. Ugyan az egyes korok csak egy alkalommal kerülnek terítékre, de a részletesebb tárgyalás és az előtérbe kerülő forrásközpontú feldolgozás alaposabb tananyag-elsajátítást tesz lehetővé. Az utolsó év végi ismétlés pedig lehetőséget ad az érettségire való célzott felkészítésre, és a korábbi történelmi korokról tanultak felfrissítésére (ez különösen a 7-8.-ban vett ókori és középkori témáknál fontos).

Az alábbi ismertető bemutatja a hat- és nyolcosztályos tanterv célrendszerét, a legfontosabb fejlesztési feladatokat, a kerettanterv felépítését, az 5-6.-os társadalomismeret tanterv és a hatosztályos lineáris szerkesztésű tanterv legfontosabb jellemzőit.

Legfontosabb célok és feladatok

A történelem tantárgy legfontosabb feladatait a Nemzeti alaptanterv jelöli ki, az „Ember és társadalom” műveltségterület, valamint ezen belül a „Történelem” és a „Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek” részterület fejlesztési feladatainak megadásával. A hat- és nyolcosztályos történelem kerettanterv ezek szellemében igyekszik elősegíteni, hogy a tanulók tudatos, az emberi jogok fontosságával tisztában levő állampolgárokká váljanak, akik elkötelezettek szűkebb és tágabb közösségeik (család, lakóhely, nemzet, Európa, emberi civilizáció) iránt: ismerik és elfogadják a különböző népeket és vallásokat,

Stróbl Terézia: Hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi történelem kerettanterv

érzékenyek a gazdasági és társadalmi problémákra, szolidárisak az elesettekkel, környezettudatosan gondolkodnak. A történelmi események és folyamatok elemzése lehetőséget biztosít e célok megvalósítására, és a rendelkezésre álló időkeret e témák árnyalt, részletes tárgyalását is lehetővé teszi.

Emellett fontos a tanulók képességfejlesztése is négy kiemelt területen: *ismeretszerzés és tanulás, kritikai gondolkodás, kommunikáció, térben és időben való tájékozódás*. A hat vagy nyolc évfolyamos történelemterv esetében tekintettel kell lenni a megfelelő életkori szintre, a fejlesztési feladatoknak összhangban kell lenniük a tanulók kognitív fejlettségével, absztrakciós szintjével, érdeklődésével stb. A kerettanterv változatos példákat nyújt a képességfejlesztésre: példákon keresztül ad szabadon felhasználható ötleteket a különböző területek Nemzeti alaptantervben előírt részterületeinek fejlesztésére. A társadalomtudományi szemlélet kialakítása megköveteli a társadalomtudományi alapfogalmak ismeretét, a különböző források használatának gyakoroltatását. Ennek eredményeképpen a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok végzősei képesek lesznek az önálló ismeretszerzésre és véleményformálásra, álláspontjuk megfelelő kommunikációjára. Mindez a felsőoktatásban elérhető sikerek előfeltétele is.

A kerettanterv szerkezete

A kerettanterv *kétéves ciklusokra* bontja az ismeretanyagot és ezzel együtt a fejlesztési követelményeket. A kétéves ciklusok általános *bevezetőiben* a legfőbb *fejlesztési területek, nevelési célok* fogalmazódnak meg, figyelembe véve a tanulók életkori sajátosságait. Ezek a bevezetők tartalmazzák a történelem tantárgy általános fejlesztési feladatait (az „Ember és társadalom” műveltségi területhez kapcsolódóan) és a középpontba kerülő kulcskompetenciákat, a tantárgy sajátos fejlesztési céljaival együtt.

A kerettanterv táblázat formájában mutatja be az oktatási-nevelési tartalmakat és fejlesztéseket. A *tematikai egység* egy-egy nagyobb témakörnek felel meg. Az *órakeret* a javasolt óraszámot jelenti, melybe bele kell érteni az összefoglalásra és a számonkérésre szánt időt is. Minden egyes tematikai egység épít a tanulók *előzetes tudására*, melynek elemei tételesen felsorolásra kerülnek a táblázatban. Ezek azok a korábbi témakörben vagy éppen évfolyamon elsajátított ismeretek és fogalmak, melyek az adott témakör előzményei és megértésének előfeltételei.

A tantárgyi *fejlesztési célok* az adott témakör tanítási-tanulási folyamatában fontos fejlesztési feladatokat neveznek meg, amelyek nevelési, képzési vagy oktatási célzatúak. Ezek a feladatok fontos szerepet játszanak a tanulók személyiségének fejlődésében, elősegítik a *tantárgyközi kapcsolatok* erősítését, a tanítás-tanulás egységét, a történelmi összefüggések rögzítését, a történelmi szemlélet kialakulását. Arra adnak választ, hogy a témakör tárgyalása során mi kerüljön a középpontba, mire helyeződjön a legnagyobb hangsúly.

A követelmények egyrészt *ismeretek (témák, közműveltségi tartalmak)*, másrészt *fejlesztő feladatok* összességét jelentik. Az ismeretek a témakör tartalmi részét fogalmazzák meg egy-egy címben. Ezek a címek a témakörön belüli konkrét történelmi témákat jelentenek, melyek nem szükségszerűen óracímek. A fejlesztési követelményekben meg kell jelennie a Nemzeti alaptantervben rögzített fejlesztési feladatoknak: *ismeretszerzés és tanulás, kritikai gondolkodás, kommunikáció, tájékozódás térben és időben*. Egy-egy kétéves cikluson belül a Nemzeti alaptanterv által előírt – korosztálynak megfelelő – minden tevékenységnek legalább egyszer meg kell jelennie. Minden témakörben mind a négy területet fejleszteni kell, azonban azt, hogy ez milyen konkrét módon történik, a szaktanár dönti el. A példák csak ajánlások, nem pedig kötelező feladatok. A tanterv készítői igyekeztek megkönnyíteni a tanárok dolgát minden témakörben több lehetséges feladat, ötlet összegyűjtésével.

Minden témakörnél szerepelnek a *kapcsolódási pontok*, tehát más tantárgyak konkrét tudáselemei, melyek az adott történelmi témakörhöz kapcsolódnak. Ezek a kapcsolódási pontok elősegítik a tantárgyközi kapcsolatok erősítését; és a szaktanárok közti

Stróbl Terézia: Hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi történelem kerettanterv

együttműködést; egymás munkájának támogatását is megkönnyítik. Másrészt, mivel ugyanaz az ismeret más tantárgyban is megjelenik, annak mélyebb rögzülését segítik.

Minden tematikai egység végén a témakörhöz kapcsolódó *fogalmak* felsorolása található, hármas bontásban: értelmező kulcsfogalmak, tartalmi kulcsfogalmak és lexika (fogalmak és adatok). Az *értelmező kulcsfogalmak* a Nemzeti alaptanterv által megadott, a történelmi folyamatok értelmezését, önálló kérdések felvetését és az összefüggő történelmi tudást elősegítő fogalmak (pl. változás és folyamatosság, jelentőség). A *tartalmi kulcsfogalmak* azok az általános, emberi történelmen végigvonuló alapfogalmak, melyek a legfontosabb tárgyalta területeken (népesedés, társadalom, politika, vallás) a legtöbb korban előkerülnek az arra az időszakra jellemző formában. Az értelmező és tartalmi kulcsfogalmak adják a különböző témakörök közti folytonosságot, ezeken keresztül érthetőek meg a történelem törvényszerűségei, hasonlíthatóak össze a különböző történelmi korok. Az adott témakörhöz kapcsolt fogalmak segítenek meghatározni a hangsúlyokat, azaz az adott témakörnél kiemelendő legfontosabb résztémákat.

A két általános fogalmi kategóriát (értelmező és tartalmi kulcsfogalmak) egészíti ki a *lexika*, ami egyrészt a konkrét, a korra jellemző fogalmakat adja meg (például az államforma vagy a monarchia tartalmi kulcsfogalom, míg az abszolutizmus a lexikánál található). Másrészt a lexika rögzíti a témakörben elsajátítandó konkrét adatokat az eddigi kerettantervhez hasonló módon, a fogalmak mellett: személyek, topográfia, kronológia. Ezek a témához tartozó legfontosabb ismeretek, melyek szükségesek a téma megértéséhez, átfogó ismeretéhez. A kronológia esetében a megadott évszámok mellett megtalálható az ehhez köthető esemény (ennek hiánya a korábbi kerettantervénél több helyen nehézséget, esetenként félreértést okozott), és a tanterv készítői arra is törekedtek, hogy a négy kategóriába tartozó kulcsfogalmak lehetőség szerint összhangba kerüljenek (például: személyek – Cornelius Scipio és Hannibal, topográfia – Cannae, kronológia – Kr. e. 216), de ennek határt szabott az a törekvés, hogy ne nőjön jelentősen a kulcsfogalmak mennyisége. Ezzel együtt, mivel a hat és nyolc évfolyamos képzés feladata a tehetséggondozás, és a mélyebb ismeretszerzéshez több kulcsfogalom ismerete várható el, a négyosztályos gimnáziumi és szakközépiskolai tantervben szereplő anyag kibővítésre került. Látszólag soknak tűnik ez az ismeret, de ez a szilárd tárgyi tudás előfeltétele.

Az ismeretekhez sok helyen hosszsmetszeti témákat rendeltünk. A hosszsmetszeti téma egy-egy kiemelten fontos történelmi kérdés, folyamat, jelenség több korszakon átívelő bemutatására ad lehetőséget. Ilyen esetben lehet visszautalni a korábbi ismeretekre, összehasonlítva, rendszerezve azokat egy-egy téma esetében.

Minden kétéves ciklus végén a fejlesztés várt eredményei fogalmazódnak meg, az adott ciklus végén elvárható legfontosabb tudás- és képességelemek megadásával.

5–6. évfolyam

A nyolc évfolyamos gimnáziumi képzés kezdő, a rendszeres történelemtanítás bevezetését megelőző, 5-6. osztályos szakaszában két tanterv közül lehet választani. Ezek a társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek és az európai műveltség latin alapjai.

A *társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek* stúdium alapvetően társadalomismereti és elbeszélő történelmi tananyagokon, olvasmányokon keresztül készíti elő a rendszeres történelemtanítás megkezdését. Ennek keretében a fő feladat a társadalomismeret jelenismereti aspektusának az érvényesítése, továbbá a történelemtanítás megalapozása, a térben és időben való tájékozódás erősítésével, valamint a szaknyelvvél való ismerkedés, a fogalmi kategorizálás révén. Emellett nem rendszerezett formában, de olvasmányanyagával bevezetést nyújt a XX. századi magyar és részben egyetemes történelembe is, amellyel rendszerezett formában a tanulók csak tanulmányaik végén találkozhatnak.

Az 5–6. osztályban megjelenő *társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek* megismerteti a diákokkal az alapvető társadalmi, gazdasági és politikai fogalmakat, illetve viszonyrendszereket. A mai viszonyok között egyre fontosabbá válik az állampolgári jogok és kötelességek ismerete, valamint tudatos gyakorlása, a gazdaság működésének átlátása,

Stróbl Terézia: Hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi történelem kerettanterv

továbbá a bonyolult társadalmi viszonyok reális értelmezése. E jelenismereti témakörök feldolgozása elő kívánja segíteni a fiatalok társadalmi beilleszkedését, egyéni érvényesülését és közösségi felelősségvállalását. Olyan képességek megerősödését kívánja támogatni, amelyek birtokában képessé válnak arra, hogy számukra ismeretlen helyzetekben eligazodjanak, döntsenek, illetve az általános emberi és polgári normáknak megfelelő módon viselkedjenek.

A tantárgy tematikája:

- Emlékek és források (14 óra) a forrásismereti alapfogalmakat tisztázza.
- A történelmi tér és idő (10 óra) a történelem tér-idő koordinátáinak megalapozásában nyújt segítséget.
- A mi XX. századunk hétköznapijai (40 óra) pedig az elmúlt száz év mindennapjainak bemutatásával készíti elő a tanulókat a társadalmi létre.
- A Településtípusok Magyarországon régen és ma (12 óra), a Magyarország népei, nemzet és nemzetiségek (12 óra), a Sokszínű társadalom (16 óra), a gazdaság működése (12 óra) és az Állampolgárság, állampolgári alapismeretek (12 óra) című tematikus egységek pedig a jelenismereti blokkot jelentik e tárgyon belül.

A másik választható stúdium az *európai műveltség latin alapjai* egyrészt a latin nyelvi képzést megalapozó tárgy, amely az ókor történeteit közvetíti egy mesés narratívában, lehetőséget nyújtva a történelmi segédtudományok tanulmányozására, valamint megalapozva ezzel a rendszeres történelemtanulás megkezdését. Ugyanakkor e tantárgy lehetőséget nyújt az antikvitás, a görög-latin-keresztény-humanista kultúra európai és hazai továbbélésének, napjainkban való jelenlétének a bemutatására. Ez a kétéves időszak teret biztosít alapkészségek gyakorlására, elmélyítésére, így a szövegértés, szövegalkotás, lényegkiemelés, a tanulásmódszertan fejlesztésére. A tanításnak ezen a szintjén a történetek tanításán alapuló történelemtanítás, az elbeszélő jelleg áll a középpontban.

7–12. évfolyam

A hat és nyolc évfolyamos képzés ciklushatárai megegyeznek. A 7–8. osztálynál a korszakhatár a középkor vége. Ebben a ciklusban az előzetes tudásban tér el a legjobban a két képzés tanterve. A hatosztályos képzés építhet az általános iskola korábbi ismereteire, hiszen ők már tanultak korábban történelmet, míg a nyolc évfolyamos az 5-6. osztályos társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretekre vagy az európai műveltség latin lapjaira. Az előzetes tudáson kívül a kapcsolódási pontokban és bizonyos hosszmetzeti témákban van eltérés, de óraszámokban és ismeretekben nincs. Fontos megjegyezni, hogy az ókorra és a középkorra fordított órakeret lényegesen nagyobb, mint a négyosztályos gimnáziumi és szakközépiskolai tanterv esetében, így a szükséges tananyagcsökkentés is kisebb mértékű.

A 10. osztály végén a magyar történelemnél 1867, egyetemes történelem esetében 1871 a korszakhatár. Ez szokatlan, de az elvégzendő anyag ütemezése ezt indokolja. A hatosztályos képzésben részt vevő tanulók ugyan már tanulták 1848-ig a történelmet, de ezeket a témaköröket már más szempontok szerint, forrásközpontúan tárgyalja mind a két képzési forma. Az utolsó ciklus döntően a XX. század történelmére épül, ezzel is hangsúlyozva ennek a korszaknak a fontosságát. A gyakorlatban – az óraszámokat figyelembe véve – az utolsó évre kerül az 1945 utáni történelem tárgyalása (a napjainkig tartó események megismerése, külön kitérve a XXI. század elejének globális és hazánkat érintő kihívásaira). Ugyancsak ekkor kerül sor az újabb társadalomismereti egység beépítésére. A tanulmányokat pedig összefoglaló, rendszerező ismétlés zárja le, mely elengedhetetlen a sikeres érettségire való felkészüléshez is. Mindez megegyezik a négy évfolyamos képzés utolsó osztályának anyagával és követelményeivel.

A teljes tematika:

7. osztály:

- Az őskor és az ókori Kelet (18 óra)
- Az ókori Hellász (21 óra)
- Az ókori Róma (26 óra)

Stróbl Terézia: Hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi történelem kerettanterv

8. osztály:

- A középkor (27 óra)
- A magyar őstörténet és az Árpádok kora (18 óra)
- Magyarország története a vegyesházi királyok korában (20 óra)

9. osztály:

- A világ és Európa a kora újkorban (23 óra)
- Magyarország a kora újkorban (30 óra)
- A felvilágosodás kora (12 óra)

10. osztály:

- Újjáépítés és felvilágosult abszolutizmus Magyarországon (11 óra)
- A forradalmak és a Szent Szövetség kora (21 óra)
- A polgárosodás kora, forradalom és szabadságharc Magyarországon (18 óra)
- Nemzetállamok kialakulása. Magyarország története a szabadságharc leverésétől a kiegyezés megkötéséig (15 óra)

11. osztály:

- A nemzetállamok és a birodalmi politika kora (16 óra)
- A dualizmus kora Magyarországon (16 óra)
- Az első világháború és következményei (16 óra)
- Európa és a világ a két világháború között (18 óra)
- Magyarország a két világháború között (16 óra)
- A második világháború (15 óra)

12. osztály:

- Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése (8 óra)
- Magyarország 1945–1956 között (10 óra)
- A két világrendszer versengése, a szovjet tömb felbomlása (8 óra)
- A Kádár-korszak (10 óra)
- Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése (8 óra)
- A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon (6 óra)
- Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek (18 óra)
- Rendszerező ismétlés (18 óra)